

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА В ДОКАЗУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Велічко О.О.,

аспірант кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-1764-7149

Велічко О.О. Участь прокурора в доказуванні воєнних злочинів: стан наукових досліджень.

Стаття присвячена систематизації та комплексному аналізу наукових досягнень у сфері дослідження участі прокурора в кримінальному процесуальному доказуванні воєнних злочинів. Актуальність дослідження зумовлена масовим характером вчинення воєнних злочинів в умовах російської агресії проти України, що потребує переосмислення науково-методологічних підходів до процесуальної діяльності прокурора та забезпечення ефективної координації між національними і міжнародними процедурами кримінального правосуддя.

Автором проаналізовано еволюцію наукових підходів до розуміння ролі прокурора у доказовій діяльності, починаючи від фундаментальних засад, закладених у ранніх працях В. Сухоноса щодо взаємозв'язку між наглядовою діяльністю прокурора та представництвом інтересів у суді. Досліджено перехід до спеціалізованих наукових розвідок доказової діяльності, представлених у роботах Г. Ніколайчука, І. Шульган, О. Козаченка, які концептуалізували процесуальні повноваження прокурора та запропонували новаторські підходи до їх реалізації.

Особливу увагу приділено формуванню спеціалізованого напрямку досліджень доказової діяльності, зокрема працям Є. Немчинова, І. Меріміріної, М. Каліновської, М. Тішина та К. Щербака, які розробили концептуальні підходи до практичного застосування функцій прокурора у різних стадіях кримінального провадження.

Проаналізовано формування міждисциплінарного підходу до дослідження воєнних злочинів, що став результатом наукової реакції на сучасні воєнні конфлікти. Розглянуто внесок С. Харитонова, М. Зубанського, Т. Садової, К. Шевчишеної у розробку методологічних засад розслідування, кваліфікації та документування воєнних злочинів, включаючи екологічні воєнні злочини та організаційно-тактичні принципи проведення слідчих дій. Окремо досліджено міжнародний аспект проблеми через аналіз праць Я. Яворського щодо статусу Прокурора Міжнародного кримінального суду/

Визначено ключові прогалини у наукових дослідженнях: відсутність комплексного аналізу специфіки участі прокурора в доказуванні у справах про воєнні злочини, недостатня розробленість механізмів координації між національними прокурорами та Офісом Прокурора МКС, потреба дослідження особливостей використання цифрових технологій у доказовій діяльності.

Ключові слова: прокурор, доказування, воєнні злочини, кримінальне провадження, міжнародне кримінальне право, наукові дослідження.

Velichko O.O. The participation of prosecutors in the proof of war crimes: state of academic research.

The article focuses on the systematization and comprehensive analysis of scientific advancements in studying the prosecutor's role in criminal procedural evidence-gathering for war crimes. The research is driven by the urgent need to address the widespread occurrence of war crimes amid Russia's aggression against Ukraine, which calls for a reevaluation of methodological approaches to the prosecutor's procedural activities and effective coordination between national and international criminal justice mechanisms.

The author traces the evolution of scientific perspectives on the prosecutor's role in evidence-gathering, starting with foundational principles established in V. Sukhonos's early works, which explored the interplay between the prosecutor's supervisory functions and their representation of interests in court. The shift toward specialized studies of evidence-gathering is examined through the contributions of H. Nikolaychuk, O. Kozachenko, who conceptualized the prosecutor's procedural powers and proposed innovative approaches to their implementation.

Particular attention is given to the development of a specialized research direction on evidence-gathering, with works by Ye. Nemchynov, I. Merimirina, M. Kalinovska, M. Tishyn, and K. Shcherbak, who developed conceptual frameworks for the practical application of the prosecutor's functions across various stages of criminal proceedings.

The article also explores the emergence of an interdisciplinary approach to studying war crimes, prompted by the scientific response to modern armed conflicts. The contributions of S. Kharytonov, T. Sadova and K. Shevchyshena are analyzed, focusing on their development of methodological foundations for investigating and documenting war crimes.

The international dimension of the issue is addressed through an analysis of Ya. Yavorskyi's works on the status of the Prosecutor of the International Criminal Court. Key gaps in existing research are identified: the lack of a comprehensive analysis of the specifics of the prosecutor's role in evidence-gathering for war crimes.

Key words: prosecutor, evidence-gathering, war crimes, criminal proceedings, international criminal law, academic research.

Постановка проблеми. Масове вчинення воєнних злочинів потребує не лише організаційної мобілізації відносно розслідування уповноваженими органами, а й суттєвого переосмислення науково-методологічних підходів до процесуальної діяльності прокурора. Особливість воєнних злочинів полягає у їх багаторівневій доказовій структурі, що охоплює як традиційні процесуальні докази, так і специфічні форми документування порушень міжнародного гуманітарного права. Це актуалізує необхідність дослідження ролі прокурора у забезпеченні належного збирання, перевірки та представлення доказів у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Додаткової значущості проблематика набуває в умовах євроінтеграційних процесів України та активної взаємодії з міжнародними інституціями, зокрема з Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду. Координація національних і міжнародних процедур вимагає від прокурора нових компетенцій, що виходять за межі класичних уявлень про його процесуальний статус. На нашу думку, саме виявлення таких трансформацій та їх наукове осмислення є ключовим чинником для забезпечення ефективності кримінального провадження в умовах воєнних конфліктів.

Стан опрацювання засвідчує, що попри наявність значної кількості досліджень, присвячених загальним аспектам доказової діяльності прокурора (В. Сухонос, Г. Ніколайчук, І. Шульган, О. Козаченко та ін.), а також окремим проблемам воєнних злочинів (С. Харитонов, М. Зубанський, Т. Садова, К. Шевчишена), залишається недостатньо опрацьованим комплексний аналіз специфіки участі прокурора у доказуванні саме у справах про воєнні злочини. Відтак дослідження даної проблематики є не лише науково важливим, але й практично необхідним у контексті розбудови сучасної системи кримінальної юстиції України.

Метою статті є систематизація наукових досягнень у сфері дослідження участі прокурора в кримінальному процесуальному доказуванні воєнних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальні засади участі прокурора в доказовій діяльності були закладені в ранніх працях, присвячених загальним питанням функціонування прокуратури. В. Сухонос у дисертації «Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики» (2009 р.) акцентував увагу на взаємозв'язку між наглядовою діяльністю прокурора та подальшим представництвом інтересів у суді, що стало концептуальною основою для розуміння єдності процесуальних функцій прокурора [1].

Перехід до спеціалізованих досліджень доказової діяльності прокурора відбувся на початку 2020-х років. Г. Ніколайчук у праці «Повноваження прокурора та їх реалізація у судовому провадженні» (2019 р.) концептуалізував процесуальні повноваження прокурора як сукупність прав і обов'язків, що регулюють його діяльність у суді [2]. Дослідник запропонував новаторський підхід до випадків відмови прокурора від обвинувачення за умов застосування заходів безпеки до потерпілого.

І. Шульган у дисертації «Прокурор в кримінальному процесі» (2020 р.) сформулювала власне визначення процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням через організаційну, координуючу та наглядову функції [3]. Особливе значення має запропонований механізм обов'язкового погодження з прокурором рішень про заведення оперативно-розшукових справ.

О. Козаченко в роботі «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб» (2021 р.) дослідив специфіку участі прокурора в провадженнях щодо осіб зі спеціальним процесуальним статусом [4]. Автор обґрунтував необхідність унормування повноважень спеціального прокурора та запропонував зміни до процесуального законодавства.

Ці праці створюють важливий теоретичний фундамент для подальшого розвитку наукових досліджень, зокрема формування спеціалізованого напрямку досліджень доказової діяльності. Так, Є. Немчинов у дисертації «Участь прокурора у кримінальному процесуальному доказуванні під час судового провадження» (2021 р.) запропонував концептуально новий підхід до практичного застосування функцій прокурора у судовому провадженні [5]. Дослідник обґрунтував необхідність покладення на прокурора обов'язку перевіряти правомірність домовленостей сторін щодо долі речових доказів і документів.

І. Меріміріна в праці «Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом» (2021 р.) здійснила комплексний аналіз процедурних вад та запропонувала конкретні законодавчі ініціативи [6]. Авторка аргументувала необхідність зобов'язати прокурора формально обґрунтовувати доцільність подовження тримання під вартою.

М. Каліновська у дисертації «Особливості кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування» (2021 р.) вперше здійснила комплексне дослідження специфіки доказування під час застосування запобіжних заходів [7]. Наукова новизна полягала в систематизації ролі слідчого, дізнавача та прокурора в доказовій діяльності.

М. Тішин у роботі «Забезпечення прокурором допустимості фактичних даних, зібраних за результатами проведення слідчих (розшукових) дій» (2024 р.) запропонував концептуальне бачення діяльності прокурора, яке охоплює збирання, забезпечення використання, перевірку та оцінку доказів [8]. Особливу цінність має розроблений алгоритм дій прокурора у випадку виявлення порушень при отриманні доказів.

К. Щербак у дисертації «Повноваження прокурора під час здійснення дізнання» (2025 р.) проаналізував роль прокурора в спрощених формах кримінального провадження [9]. Автор системно висвітлив вимоги до процесуального керівництва та акцентував на залежності змісту повноважень від законодавчо передбачених методів збирання доказів.

Однак сучасні виклики, пов'язані з масштабними порушеннями міжнародного гуманітарного права, вимагають значного розширення наукового дискурсу. Дослідження воєнних злочинів: формування міждисциплінарного підходу стає особливо актуальним у контексті реакції наукової спільноти на події в суспільстві. Ми вважаємо, що агресія росії проти України стала каталізатором для переосмислення традиційних підходів до документування та розслідування злочинів проти миру та безпеки людства. Наприклад, С. Харитонов у праці «Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації» (2019 р.) розробив комплексний аналітичний апарат для кримінально-правового осмислення військових злочинів [10]. Значущість дослідження полягала в збагаченні методології кваліфікації та пропозиціях щодо законодавчого вдосконалення.

М. Зубанський у дисертації «Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни» (2023 р.) сформулював теоретичні положення, які стосуються як норм національного кримінального права, так і міжнародного гуманітарного права [11]. Автор запропонував включення до Кримінального кодексу низки суспільно небезпечних діянь як форм порушення законів війни.

Т. Садова в роботі «Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом» (2023 р.) обґрунтувала необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами [12]. При чому дослідниця запропонувала конкретну законодавчу ініціативу щодо доповнення Кримінального кодексу України окремим параграфом про відповідальність за екологічні воєнні злочини.

К. Шевчишена у праці «Розслідування воєнних злочинів в Україні» (2024 р.) розробила організаційно-тактичні принципи проведення слідчого експерименту під час розслідування воєнних злочинів [13]. Вчена запропонувала алгоритм дій, адаптований до конкретних видів воєнних злочинів та типових слідчих ситуацій.

Ці національні дослідження потребують поглибленого аналізу в контексті міжнародної співпраці, зокрема щодо дослідження статусу Прокурора Міжнародного кримінального суду. Саме міжнародний вимір забезпечує комплексний підхід до притягнення до відповідальності винних у найтяжчих злочинах. Я. Яворський у дисертації «Правовий статус прокурора Міжнародного кримінального суду» (2018 р.) здійснив комплексний аналіз інституційних та функціональних характеристик цього суб'єкта міжнародного кримінального правосуддя [14]. Автор запропонував структурування функцій Прокурора Міжнародного кримінального суду через доказову, координаційну та процесуально-захисну функції. В умовах російської агресії це дослідження набуло особливої практичної значущості для розуміння алгоритмів взаємодії України з Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду.

Однак, попри інтенсивність наукового пошуку в цій сфері, залишаються недостатньо дослідженими кілька ключових аспектів, які потребують подальшого наукового осмислення. По-перше, бракує комплексного аналізу специфіки участі прокурора в доказуванні саме у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Існуючі дослідження або зосереджуються на загальних питаннях доказової діяльності прокурора, або розглядають воєнні злочини з кримінально-правових позицій.

По-друге, недостатньо розробленими залишаються питання координації між національними прокурорами та Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду у процесі збирання та пред-

ставлення доказів. По-третє, потребують дослідження особливості використання цифрових технологій та дистанційних процедур у доказовій діяльності прокурора під час розслідування воєнних злочинів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити кілька узагальнень. По-перше, наукові розвідки вітчизняних авторів, починаючи від В. Сухоноса і завершуючи сучасними працями М. Тішина та К. Щербака, демонструють поступову еволюцію уявлень про роль прокурора у доказовій діяльності – від загальних теоретичних засад до спеціалізованих механізмів забезпечення допустимості та належності доказів. По-друге, російська агресія стала каталізатором для формування міждисциплінарного напрямку досліджень, який інтегрує кримінально-правовий та кримінально-процесуальний підходи. По-третє, міжнародний аспект проблеми, розкритий у працях про статус Прокурора Міжнародного Кримінального суду, окреслює перспективи поглиблення координації між національними та міжнародними органами правосуддя.

Таким чином, підсумовуючи, вважаємо, що подальший розвиток наукових досліджень має бути спрямований на системний аналіз практики розслідування воєнних злочинів, удосконалення процесуальних повноважень прокурора та адаптацію української моделі до європейських і міжнародних стандартів правосуддя. Це дозволить не лише підвищити ефективність кримінального процесуального доказування, а й зміцнити довіру суспільства до національної системи правосуддя в умовах воєнного стану та поствоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухонос В.В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Одеса: Одеська нац. юрид. акад., 2009. 33 с.
2. Ніколайчук Г.А. Повноваження прокурора та їх реалізація у судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 262 с.
3. Шульган І.І. Прокурор в кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. Львів, 2020. 238 с.
4. Козаченко О.А. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 231 с.
5. Немчинов Є.С. Участь прокурора у кримінальному процесуальному доказуванні під час судового провадження: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2021. 249 с.
6. Мерімеріна І.О. Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 198 с.
7. Каліновська М.О. Особливості кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львів: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 251 с.
8. Тішин М.В. Забезпечення прокурором допустимості фактичних даних, зібраних за результатами проведення слідчих (розшукових) дій: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 220 с.
9. Щербак, К.В. Повноваження прокурора під час здійснення дізнання: дис. ... д-ра філософії: 081 Право; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2025. 216 с.
10. Харитонов С.О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 40 с.
11. Зубанський М.К. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 233 с.
12. Садова Т.С. Воєнні злочини проти довікля за міжнародним кримінальним правом: дис. ... д-ра філософії: 081 Право; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2023. 230 с.
13. Шевчишена К.П. Розслідування воєнних злочинів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2024. 21 с.
14. Яворський Я.Т. Правовий статус прокурора Міжнародного кримінального суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Львів, 2018. 197 с.